

Ioan Leș

Descoperirea adevărului în cadrul procedurilor judiciare

Cu referire specială
la procesul civil

Ioan Leș

**Descoperirea
adevărului
în cadrul procedurilor
judiciare**

Cu referire specială
la procesul civil

Universul Juridic

București

-2024-

Capitolul I

Aprecieri generale

1. Necesitatea stabilirii adevărului în procesul civil

Descoperirea adevărului în cadrul procedurilor judiciare reprezintă nu doar un principiu fundamental al procesului civil, ci și un imperativ major al înfăptuirii justiției într-o democrație consolidată. Un atare imperativ trebuie să reprezinte o caracteristică a procedurilor judiciare moderne, căci ele sunt amenajate de lege tocmai în scopul soluționării corecte a proceselor. Actualul Cod de procedură civilă face referiri frecvente la soluționarea legală și temeinică a cauzelor.

De altfel, însăși noțiunea de justiție evocă ideea de dreptate și adevăr, repere indispensabile în orice sistem judiciar. *Dicționarul explicativ al limbii române* atribuie substantivului *justiție* și semnificația de dreptate, de echitate¹. Această accepțiune este importantă și în realizarea oricărei investigații asupra principiului adevărului și a modului de înfăptuire a acestuia în cadrul procedurilor judiciare.

Conceptul de justiție este însă unul mai complex și mai extins decât cel evocat. Așa cum se remarcă și în monumentală lucrare menționată anterior, ideea de justiție evocă și o activitate fundamentală a unui stat democratic și care se realizează prin sistemul organelor puterii judecătorești. De asemenea, ideea de justiție într-un sens mai larg evocă și totalitatea organelor de jurisdicție dintr-un stat. Semnificativ mai este faptul că *Dicționarul explicativ al limbii române* se referă nu doar la totalitatea organelor judiciare dintr-un stat, ci și la „ansamblul legilor și al instanțelor judecătorești; sistemul de funcționare a acestor instanțe” (t. a.)². Asemenea precizări sunt fără îndoială importante, iar ele anticipează și analizele noastre cu privire la conținutul principiului adevărului. În același timp, se cuvine să subliniem că aceste ultime accepțiuni atribuite justiției de către lucrarea evocată sunt și foarte apropiate de limbajul juridic comun³.

Definiții mai elaborate și mai complexe ne sunt oferite cu privire la justiție și de către *Le Petite Larousse*. Pe lângă atributele menționate, dicționarul francez evocă și ideea de „principiu moral care cere respectarea dreptului și a echității” (t. a.)⁴, precum și ideea de „virtute, calitate morală care constă în a fi just, a respecta drepturile altuia”. Nu este de neglijat nici definiția pe care același dicționar francez ne-o oferă despre adevăr. În acest sens, renumitul dicționar ne sugerează că adevărul este o expresie care desemnează „o

¹ *Dicționarul explicativ al limbii române*, editat de Academia Română, Ed. Univers enciclopedic, București, 1998, p. 552.

² *Ibidem*.

³ Pentru abordări cu caracter tehnic, a se vedea I.G. Chiuzbăian, *Sistemul puterii judecătorești*, Ed. Continent XXI, București, 2002, pp. 11-14; C. Ionescu, *O perspectivă constituțională asupra justiției ca serviciu public. Comentarii pe marginea art. 124 din Constituție*, în *Dreptul* nr. 5/2017, p. 57.

⁴ *Le Petite Larousse en couleurs*, Dictionnaire Encyclopedique, Paris, 1995, p. 578.

cunoaștere conformă cu realitatea faptelor, așa cum s-au desfășurat ele”¹. Lucrările de specialitate conferă justiției atribute cu caracter tehnic și care evocă, în general, totalitatea instanțelor judecătorești, dar și funcția fundamentală a statului de a decide cu putere de lege asupra conflictelor supuse judecării².

Din punct de vedere procedural ar fi greșit să considerăm că doar atributele tehnice ale conceptului analizat sunt relevante. Aceasta deoarece descoperirea adevărului implică și o cunoaștere a conceptului cu care operăm și a tuturor atributelor sale, căci de înțelegerea lor corectă depinde și răspunsul la unele întrebări esențiale, cum sunt cele privitoare la obligația de stabilire a adevărului, la caracterul său absolut sau relativ ori la raportul dintre adevărul faptelor și principiul autorității de lucru judecat.

Pe de altă parte, adevărul nu se identifică pe deplin cu ideea de dreptate, aceasta din urmă fiind mai degrabă un concept moral decât unul juridic. Dar aceasta nu înseamnă că ideea de dreptate este total irelevantă pentru sistemul de justiție, căci până la urmă finalitatea deciziei judiciare este aceea de a promova adevărul și dreptatea socială, dar întotdeauna în raport cu realitatea faptelor și cu respectarea legilor. Astfel, după cum bine remarcă reputatul prof. Valeriu Stoica, „măsura în care se face dreptate într-un proces judiciar este croită pe tiparul adevărului, dar prin recursul la criterii sau elemente distincte. Variabile în timp și spațiu, elementele dreptății sunt punțile care leagă justiția ca instituție de ideea de justiție ca fundament al societății”³.

Înainte de clarificarea unor asemenea probleme este necesar să insistăm asupra importanței și necesității stabilirii adevărului nu doar în cadrul procesului civil ori penal, ci în cadrul tuturor procedurilor judiciare. Și în mod evident avem în vedere, în pofida anumitor particularități, atât procedurile speciale reglementate în Codul de procedură civilă, cât și cele reglementate prin unele legi speciale.

Ideea de justiție nu poate fi concepută doar din perspectiva percepției comune a oamenilor cetății, fără determinarea corectă a faptelor pricinii, respectiv fără stabilirea până la urmă a adevărului. Importanța stabilirii adevărului în justiție nu este o problemă care a preocupat doar doctrina modernă a dreptului, ci și gândirea juridică mai veche și chiar pe cei antici. Iar operele unor mari filozofi ai Antichității sunt edificatoare în această privință. De altfel și din punct de vedere istoric termenul „adevăr” provine din latinescul *veritas*, de unde a fost preluat în alte limbi europene (*verità*, în italiană, *vérité* în franceză, *verdad*, în spaniolă, *veritat*, în catalană, *verdade*, în portugheză etc.).

Importanța adevărului a fost ilustrată și în opera unor mari romancieri ai umanității, iar criticile la adresa justiției și a judecătorilor, aleși sau numiți în funcție, au fost uneori dintre cele mai acide. Interesante sunt și unele aforisme, formulate de mari gânditori ai umanității. Doar cu titlu de exemplu, și într-o manieră aleatorie, redăm mai jos unele dintre

¹ *Ibidem*.

² A se vedea, de pildă, T.C. Briciu, *Instituții judiciare*, în T.C. Briciu, C.C. Dinu, P. Pop, *Instituții judiciare*, ed. a 2-a, Ed. C.H. Beck, București, 2016, p. 28.

³ V. Stoica, *Adevărul, premisa dreptății*, apud <https://www.juridice.ro/essentials/6612/adevarul-premisa-dreptatii>.

acestea. Astfel, la noi, pentru Mihai Eminescu, „adevărul este stăpânul nostru, nu noi stăpânim adevărul”, iar Alexandru Vlahuță aprecia că „Adevărul așteaptă. Numai minciuna e grăbită”, în timp ce Nicolae Iorga spunea că „până acum oamenii n-au găsit un alt drum spre adevăr decât greșeala”. La fel de semnificative sunt aforismele și cugetările formulate de gânditori din afara spațiului românesc. Iată câteva dintre ele, iar alegerea noastră este la fel de aleatorie: „Într-un timp al înșelăciunii, să spui adevărul este un act revoluționar” (George Orwell); „adevărul nu este proprietatea nimănui, ci este comoara tuturor oamenilor” (Ralph Waldo Emerson); „adevărul este un fruct care nu trebuie cules decât atunci când este complet copt” (Voltaire); „toate adevărurile sunt ușor de înțeles după ce sunt descoperite; problema este să le descoperi” (Galileo Galilei); „adevărul este arareori pur, niciodată simplu” (Oscar Wilde); „nu există nimic mai vechi decât adevărul” (Descartes); „credeți că există numai un adevăr și că cineva este în posesia lui reprezintă rădăcina tuturor relelor din lume” (Max Born).

Redarea cugetărilor de mai sus este făcută de noi în ideea de a demonstra nu doar importanța adevărului, ci și dificultățile de identificare a acestuia. Iar aceasta nu este o chestiune proprie actului de justiție ci comună tuturor domeniilor de cercetare. Ele exprimă o anumită realitate și în viața socială de zi cu zi, și indiferent când au fost promovate, ele nu și-au pierdut actualitatea.

În epoca internetului, dar și a intereselor ce se manifestă într-o lume în curs de accentuată globalizare, drumul spre adevăr pare tot mai complicat și anevoios. Internetul este azi un mijloc tehnic de care nu ne mai putem lipsi, utilitatea lui fiind de necontestat, dar și folosirea acestui mecanism astral în scop de propagandă sau, uneori, din simplă dorință de dezinformare ori pentru a ne oferi o „lume a spectacolului” tot mai prezentă (sintagma aparține marelui laureat al Premiului Nobel pentru Literatură, Mario Vargas Llosa) reprezintă o realitate. Lumea de azi se confruntă cu crize grave de ordin pandemic și de securitate (războaie, imigrări care nu mai pot fi controlate etc.), iar eradicarea lor va presupune un efort deosebit pe multiple planuri, destinul umanității fiind greu de prevăzut.

Descoperirea adevărului în timpul procedurilor judiciare nu este o problemă simplă, ci, dimpotrivă, una ce se poate realiza în cadrul unor formalități și proceduri complexe, cu participarea părților implicate în proces, loc unde judecătorul joacă un rol extrem de important, și nu unul de simplu arbitru.

2. Cadrul juridic actual

Codul actual de procedură civilă cuprinde o dispoziție extrem de importantă în art. 22 alin. (2), dar și în art. 211. Potrivit primului text: „Judecătorul are îndatorirea să stăruie, prin toate mijloacele legale, pentru a preveni orice greșeală privind aflarea adevărului în cauză, pe baza stabilirii faptelor și prin aplicarea corectă a legii, în scopul pronunțării unei hotărâri temeinice și legale. În acest scop, cu privire la situația de fapt și motivarea în drept pe care părțile le invocă, judecătorul este în drept să le ceară să prezinte explicații, oral sau